

DEDE KORKUT METİNLERİ ÜZERİNDE YENİ DÜZELTMELER (1)

The New Corrections on Dede Korkut Manuscripties

Sadettin ÖZÇELİK*

Özet

Bu makalede, Dede Korkut metinlerinde yanlış veya eksik yazılmış bazı kelime veya şekillerin düzeltilmesi, bazı kelimelerin okunuşu ve anlamlandırılması ile ilgili birtakım düzeltmeler üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Yanlış veya Eksik Yazılmış Kelime, Okuma, Düzeltme, Anlamlandırma: fakı, atlandı, orta vb.

Abstract

In this article it is discussed that corrections of some words or structures which were written by mistake or missing and related to reading and meaning in Dede Korkut.

Key Words: Dede Korkut, Wrong or Missing Word, Correction, Reading and to Give Meaning: fakı, atlandı, orta etc.

Eski metinlerin okunması ve incelenmesi ile ilgili zorluklardan daha önceki bir makalemde söz etmiş ve Dede Korkut'ta geçen birkaç kelime üzerinde durmuştum.¹ Bu yazımda, incelenen metinde özellikle sözün gelişi ve olay örgüsünün mutlaka dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştım. Ancak, ne yazık ki, her zaman için insan hafızasının *unutmak* gibi bir *belası* ve kalbinin *acelecilik* denen bir *illeti* vardır. Araştırmacı, bir taraftan metnin bütünlüğü, olay örgüsü, konu ile ilgili okuma, yorumlama ve anlamlandırmalar ile ilgilenirken diğer taraftan kendi bakış açısını kontrol ve eleştiriye tabi tutabilmeli; bu noktada *acelecilik* için içerisine girerse *sabır* silahı ile karşısına çıkmasını da bilmelidir. Filolojik çalışmalarda araştırmacıyı kuşatan, bir taraftan yol ve çıkış noktaları gösteren, diğer taraftan da dikkatinin dağılmasına sebep olabilen bir yığın bilgi, yorum ve değerlendirme yer yer o kadar çoğalır ki bazen bunları ayıklayıp doğru sonuca ulaşmak son derece güçleşir. Bir madencinin maden yatağına ulaşması için kazmış olduğu tünelin karanlık ortamını aydınlatacak ışığa ihtiyacı vardır. İşte araştırmacı da tıpkı bir madenci gibi elindeki kaynaklar ve verilerle yolunu aydınlatabilir. Bu ışıklardan birini veya metnin bütünlüğünü atladığında yeni bir karanlık dehlize yuvarlanması işten bile değildir. Bir de araştırmacının yaptığı tespitlerin yayımlanması sonrasında bu çalışmalarının değerlendirilmesi veya eleştirilmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle araştırmacı ileri bir tarihte, başka bir araştırmacının kendisinin yazmış ve benimsemiş olduğu birtakım tespit ve görüşlerini eleştirmek, reddetmek hakkına sahip olduğunu bilmeli; hatta kendisi de kendini eleştirebilme ve yanlış görüşünden vazgeçme erdemini, yürekliliğini gösterebilmelidir. Çünkü, bilim adamı, eleştiriye bilim için yapar, egosunu tatmin ve bencillığe tenezzül etmez; bilginin paylaşıldıkça genişleyip geliştiğine inanır. Bu inanç kendi kişiliğine de saygının bir gereğidir. Ayrıca, araştırmacı aynı konuyu başka meslektaşlarının çalışmasını da hazmeder. Çünkü, o herşeyden önce bilime inanır, bilime katkının ne olduğunu iyi bilir. Bu inanç ve bilim adamı sıfatının gereği olarak herkesten ve her şeyden önce bilimin üstünlüğünü tanır ve ona değer verir; bilimi gönlünün basit heveslerinin, kaptislerinin oyuncağı gibi görmez ve kullanmaz; bu yolda samimi olarak çalışanı alkışlar, taktir eder; meslektaşını kıskançlık dürtüleri içerisinde toplum önünde küçük düşürmeye çalışmak basitliğine de düşmez; çünkü, o büyüklüğün hangi yoldan geçtiğini de çok iyi bilir ve her çalışmanın yeni bir açılım, yeni bir çıkış noktası, yeni bir ufuk olduğuna inanır. Bilim adamı, Türkoloji ile uğraşıyorsa Dede Korkut'un daha iyi anlaşılması ve bilinmesi yolunda harcanan en küçük emeği, atılan her adımı; yürekten destekler, sevinç ve heyecan kaynağı bilir.

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi.

¹ Sadettin Özçelik, "Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış Birkaç Kelime ve Okunuş Şekilleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 2005, cilt V, Sayı 1, s.79-83.

İşte bu notlar, bu duygu ve düşünceler içerisinde hazırlandı. Eski metinlerde tartışılan filolojik noktalar genellikle yazım şekli, eksik yazılışlar, metnin okunuş şekli ve anlamlandırılması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu makalede de Dede Korkut metinlerinde geçen bazı kelimelerin yazılışları, okunuşları ve anlamlandırılması ile ilgili yeni ve farklı birtakım düzeltmeler konu edilmiştir.

Drs.5a.11 (ME 6.11) **kıkı** → **faķı**: hoca, müezzin

“Minārede bańlayanda فقي faķı görkli.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilen kelimeyi Ergin, *faķı* okumuş ve ‘*hoca, müezzin*’ (DKKII: 110) anlamlarını vermiştir. Gökyay, aynı kelimeyi *fakı* (DKK: 2.35) okumuş ve ‘*din bilgini, şeriat bilgilerini bilen, okumuş, hoca*’ (DKK: 208) anlamlarını vermiştir. Tezcan da kelimeyi *faķı* şeklinde okumuştur.

Vahid Zahidođlu ise, sunduğu bir bildiride (2004b: 3313-3315) bu okuyuş ve anlamlandırma şekillerine karşı çıkmıştır. Zahidođlu, birtakım gerekçeler sunarak değerlendirmeler yapmış ve sonuç olarak şöyle demiştir: “(...) *Minarede bańlayanda kıkı görkli cümlesine şöyle anlam veriyoruz: Minareden okunandan ezan güzel.*” (2004b: 3315)

Ben, Zahidoğlu’nun bu okuma anlamlandırmasının kabul edilemez olduğunu düşünüyorum ve yukarıdaki sonuca ulaşırken sunmuş olduğu gerekçeler üzerinde ayrı ayrı durmak istiyorum:

1. Zahidoğlu, notunun hemen başında “*Kıkı فقي ezan, yüksek sesle seslenme*” açıklamasını yapmakta ve bu kelimeye Kaşgarlı’dan *ori kıkı ‘gürültü, haykırış’* (DLTIII: 227) ikilemesiyle Kutadgu Bilig’den *kakıla- ‘bağırmaq, yüksek sesle seslenmek’* fiili vb. örnekleri tanık göstermiştir. (2004b: 3313-3314) Zahidoğlu’nun tanık gösterdiği bütün fiiller, ‘*bağırmaq, ses çıkarmak*’ anlamlarındadır.

2. Zahidoğlu, bildirisinde ikinci olarak “*Yazılıştta her iki k’nın noktalarının net bir şekilde görülmesine rağmen kelime bütün yayımlarda Arapça fakı kelimesiyle birleştirilmiştir. Bu okunuş kelimenin imlasını yansıtmamaktadır*” (2004b: 3314)² demektedir. Oysa metinde fe (ف)’nin noktası üzerinde bir mürekkep dağılması olduğu ve dikkatle incelendiğinde kelimenin faķı (فقي) olduğu görülmektedir. Ayrıca, bir an için yazımın فقي olduğunu düşünsek bile Dresden nüshasında bir ve iki noktanın yazımında çoğu kez tutarsızlık görüldüğu için yazım şekli, tutarlı bir tanık olarak gösterilemez. Çünkü, yazma eserlerde en çok yapılan yanlışlıkların başında noktalı harflerin birbirlerinin yerine yazılışları gelir ve bu Dede Korkut’ta da sık görülen bir durumdur.

3. Zahidoğlu, bildirisinde üçüncü olarak “*Fakıh fıkıh bilginidir, din ve şeriat ilmi üstadıdır, minareden ezan okuma onun görev alanına dahil değildir. Minareden ezan okuyan kişi için müezzin veya ezancı kelimeleri mevcuttur. KDK’da bunların yerine sakalı uzun tat eri ifadesi kullanılmıştır. Ayrıca, fakıh’ın minareden ezan okumasına (...) yazılı kaynaklarda rastlanmamaktadır*” (2004b: 3314) demektedir.

Bir kelimenin sözlük veya bilimsel anlamı yanında halk ağzındaki kullanılışında ses değişmesi olabildiği gibi anlam genişlemesi, anlam daralması, farklı anlamlarda kullanıma vb. durumlar olabilir. Nitekim *fakı* kelimesi, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da medrese öğrencileri için kullanılır. Hatta eskiden medreselerde yetiştiklerinden dolayı camide imamlık ve müezzinlik yapan görevliler için de kullanılan *fakı* kelimesi, günümüzde de halk arasında yaşamaktadır. Sadece kendi bölümümdeki meslektaşarımdan yaptığım soruşturma sonucunda *fakı* kelimesinin Kars, Erzurum, Van, Bitlis, Adana, Urfa, Mardin, Konya yöresinde yaşamakta olduğu sonucu ortaya çıktı. Bu kelimenin sonundaki ünsüz düşürülmüş (faķı <Ar. faķıh فقيه) ve Türkçe uyuma girmiş olması da dikkate alındığında Dresden nüshasındaki yazımı (فقي) ile uyumlu görülmektedir ki bu durum da düşüncemi desteklemektedir.

² Zahidoğlu’nun *fakı* olduğunu belirttiği Arapça kelime, *fakıh* (فقيه) olmalıdır.

4. Derleme Sözlüğü 1831'de *faḥı* 'hoca, imam' anlamında Alucra ve Şebinkarahisar'dan; ayrıca 4502'de *fakı* 'hoca' anlamında Kayseri'nin ilçelerinden derlenmiştir.

5. Zahidoğlu, bildirisinde dördüncü olarak yukarıdaki sözlerin devamında şöyle demiştir: "(...) ve *fakıh* kelimesinde sondaki *h*'nin düşmesiyle yaranan *fakı* biçimine başka yazılı kaynaklarda rastlanmamaktadır. Zaten de bu mümkün değil. Çünkü Türk dillerinden farklı olarak Arap dilinde kelimedden ünsüzün düşmesi veya değişmesi onun farklı şekil ve anlam kazanması demektir." (2004b: 3314) Ancak, *faḫīh* kelimesinin ünsüz düşmesi ile elde edilmiş olan şekli, yukarıda belirttiğim gibi, zaten farklı bir anlamda kullanılmaktadır. Ayrıca, kelime Türkiye'de, köy adlarında; *Barakfakı*, *Başfakı*, *Karafakılı*, *Kösefakılı*, *Sarıfakılar* (Gülensoy 1995: 70) gibi örneklerde ikincil ad olarak kullanılmaktadır.

6. Zahidoğlu, yukarıdaki sözlerin devamında beşinci olarak "Orta çağ müstensihleri bu kurala sıkı bir biçimde uymuşlardır. Bundan dolayı *fakı* okunuşu mantık ve imla açısından inandırıcı görünmemektedir." (2004b: 3314) demektedir.

Dede Korkut, kesin olarak halk ağzına dayanan bir metindir ve alınma kelimelerin halk ağzında daha sık ve çok değişikliğe uğradığı görülebilir. *Fakı* kelimesi de Dede Korkut'taki Türkçeleştirilmiş örneklerden sadece biridir. Ben, Zahidoğlu'nun burada bir atlama yaptığını düşünüyorum. Çünkü, Zahidoğlu'nun bildirisinin *kaynakçasında* da yer alan Muharrem Ergin'in hazırlamış olduğu *Dede Korkut Kitabı II İndeks-Gramer* adlı kitabın 379-387 sayfalarında bu konu ile ilgili olarak *Türkçeleştirme* başlığı altında hem *faḫı* kelimesi hem başka birçok örnek söz konusu edilmiştir. Ergin, *faḫı* için şöyle diyor: "*faḫīh* kelimesinin *h*'si atılmış, vokali kısaltılmış, vokal uyumuna bağlanmıştır: *faḫı* 6.11. Azeri sahasında da kelime bu şekildedir." (DKKII: 383)

7. Zahidoğlu, "KDK'ta müezzin, ezancı veya *fakıh*'ın güzelliği değil, ezanın güzelliği söz konusudur" (2004b: 3314) demekte, *kıkı* okuduğu kelimenin *ezan* anlamında olduğunu belirtmekte ve Dede Korkut'taki şu cümlelerde geçen *baḫla-* ve *baḫ baḫlat-* fiillerinin kökündeki *baḫ* 'ezan' kelimesi ile aynı anlamda kullanılmış olduğunu söylemektedir:

Drs.7b.5: "Şakalı uzun tat eri baḫladukda"

Drs.62b.2: "Keşişlerin öldürdiler, baḫ baḫlatdılar, 'aziz Tanrı adına kudbe (3) okıtdılar."

Drs.141b.7: "Kelisâsın yıkup yerine mescid yapdum, baḫ baḫlatdum."

"*Minârede baḫlayanda faḫı görkli.*" cümlesinde geçen *baḫlayanda* zarfı, *banladığında* 'ezan okuduğunda' anlamında olduğuna göre *faḫı* kelimesi, cümlenin öznesidir ve bu durumda *ezan* anlamında kullanılmış olamaz. Bu kelimenin bir an için Zahidoğlu'nun teklif ettiği gibi *kıkı* 'ezan' olduğunu kabul etsek bile cümlede geçen *ban* kelimesi de *ezan* anlamında olduğuna göre cümlenin anlamında bir çelişki ortaya çıkacaktır. Zahidoğlu, bu durumu farketmiş ve şu açıklamayı getirmiştir:

"Cümlede *baḫla-* fiilinin pasiflik ifade eden -n ekiyle değil, *baḫlayanda* şeklinde geçmesi bizce daha eski bir gramer özelliğini yansıtmaktadır. Aynı gramer biçimi soylamanın başka bir cümlesinde de görülmektedir: *ayna günü okuyanda kutbe görkli*" (2004b: 3314-3315). Bence, Dede Korkut'ta sadece bu cümlede geçen *okuyanda* kelimesi örneğinden hareketle bunun 'eski bir gramer özelliğini yansıttığını' söylemek doğru bir yöntem değildir. Çünkü, bu anlatıcı veya yazıcıya ait bir yanlışlık da olabilir. Nitekim, Zahidoğlu'nun tanık gösterdiği ve metinde او قیاندە şeklinde yazılmış olan kelimeyi sadece Ergin, yazılışına uygun olarak *okıyanda* (ME 6.10) şeklinde okumuştur. Buna karşılık Gökyay (DKK: 2.34) ve Tezcan, *okınanda* şeklinde düzeltmişlerdir.

Bence yukarıda belirttiğim gerekçelere göre Zahidoğlu'nun görüşü kabul edilemez. Cümle *Minârede başlayanda faķı görkli. 'Minarede ezan okuduğunda hoca güzel.'* şeklinde okunmalı ve anlaşılmalıdır.

Drs.6a.6 (ME 8.6) depidince/ depdenince/ depretince → depretinçe.

“Anuñ gibi-(5)-nüñ hānum, bebekleri bitmesün, ocağuna buncılayın ‘avrat gelmesün. (6) Geldük ol kim ıolduran ıobdur: دپرتتجه → دپرتتجه depretince yerinden örü (7) ıurdı. Elin yüzün yumadın obanuñ ol ucından (8) bu ucına, ol ucına çarpııdurdı, ıov ıovladı, diñ (9) diñledi, öyledence gezdi. (...) (Drs.6b.3) Bunuñ gibi-nüñ hānum, bebekleri bitmesün, (3) ocağuna bunuñ gibi ‘avrat gelmesün.”

Yukarıda Drs.6a.6'da geçen ve metinde دپرتتجه şeklinde yazılmış olan kelimeyi, Ergin *depidince* okumuş ve söz dizininde “*depit-: tepretmek, kımıldatmak, sarsmak*” (DKKII: 83) şeklinde işlemiştir. Gökyay, aynı kelimeyi ‘*depdenince*’ okumuş ve söz dizininde “*depdenince: silkinip kalkınca (?)*” (DKK: 194) şeklinde tereddüt belirterek vermiştir.

Tezcan ise, kelimeyi *depretince* okumuş ve ilgili notunda gerekçe olarak şu açıklamaları yapmıştır: “*Yazmada depdetinçe ya da depdeninçe okunacak biçimde yazılmış olan bu sözcüğü Ergin depidince okumuştur. Gökyay ise metne Vat. Nüşhasındaki sabâhđanca'yı almıştır. Drs. Yazmasında ı re ile ı dāl sık sık pek benzer biçimde yazılmış ya da çekimleme sırasında biri öteki yerine yanlış yazılmıştır. Ergin'in depitince okuyuşu mümkün olmakla birlikte depit- eylemine kaynaklarda rastlanmıyor. Buna karşılık depret- yaygındır, bkz. Örn. TarS. 1097 'kımıldatmak, sarsmak, harekete getirmek'. Metinde söylenmek istenen şudur: ıolduran ıob diye nitelenen kadın kendi kendine uyanmıyor, onu birisinin sarsıp uyandırması gerekiyor.*” (DKON: 59)

Bu satırlardan Tezcan'ın yukarıda verdiğim Gökyay'a ait okuma şekli ve anlam ile ilgili tereddütünü atladığı anlaşılıyor. Ben daha önce kelimeyi *depdügince* okumuş ve bazı gerekçeler sunmuştum (Özçelik 2005: 48-50). Ancak, şimdi kelime için Tezcan'ın verdiği anlamın söz bağlamına uygun olduğunu, kelimenin metinde yanlış yazıldığını -dal (د) yerine re (ر) ve nun (ن) yerine te(ت)- (دپرتتجه → دپرتتجه) ve bu durumda *depretinçe* okunması gerektiğini düşünüyorum.

Drs.15b.5 (ME 27.5) on ikince (<on iki ince)

“اون اکنجه **On ikince** süñüceğüñ üzen olmış yağşur ahı”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeleri Ergin, *on igiçe* okumuş ve söz dizininde ikinci kelimeyi, ‘*igi: iğ?*’ (DKKII: 149) şeklinde işlemiştir. Gökyay, *on iki ince* (DKK: 11) şeklinde okumuş ve anlamıştır.

Tekin, konu ile ilgili olarak “...bundan sonra gelen kelime süñüceğüñ ‘kemikçiğın’ olduğuna göre on ikice *metne uygun düşmektedir: 'On iki kadar kemiciğın...*” (1986: 146) açıklamasını yapmıştır. Tekin'in tercümede *kadar* kelimesini kullanması yanlış olmuştur. Çünkü kaburga kemiklerinin sayısı *on ikidir*.

Tezcan ise, bu konuda şöyle der: “*herhalde on ikice süñüceğüñ olarak okunmalıdır, burada sayı üzerine niçin -ce (eşitlik durumu?) eki getirilmiş olduğunu açıklayamıyorum*” (DKON: 100).

Ben daha önce yazdığım notta, Tezcan'ın sorusunun cevabını aramaya çalışmış ve metnin gelişinden hareketle yoğun şefkat duygusu içerisinde olan bir annenin ‘+ce’ ekini ‘+cik’ yerine *küçültme* ve *acıma* fonksiyonuyla kullanmış olduğunu söylemiş, Özbek ve Azeri Türkçesinden örnekler getirmiştım (Özçelik 2005: 96-97). Ancak, daha sonra Dresden metninin bazı yazım özelliklerini incelediğimde, Gökyay'ın okuyuşunun doğru olduğunu, diğer araştırmacıların yanlış olduğunu, bunun bir ağır özelliği olarak metne girdiğini ve metinde benzer şekilde yazılmış başka örneklerin bulunduğunu gördüm. Şimdi bu örnekleri sunuyorum:

1. *On ikince* (<on iki ince) اون اكنجه örneği, *Dirse Han oğlu Boğaç Han Boyunda* geçer. Aynı boyda bir örnek -içerisinde ünlü kaynaşması olmasa da- iki yerde bitişik yazılmıştır: *kar kince*/ قرقنجه (Drs.13b.8, 15a.3).

2. Benzer özellikteki *necedeyin* (<nece+ et-) bitişik yazılmıştır: *necedeyin*/ نجدين (Drs.28b.5)

3. Dede Korkut'ta *buğur* (<bu oğur) 'bu sefer, bu kez, şimdi' kelimesinin örnekleri bitişik yazılmıştır: *buğur*/ بغور Drs.58b.10), *buğur*/ بغر (Drs.54b.7) (Bunun için bk. Drs.54b.7, 58b.10 notları)

4. Dede Korkut'ta buna benzer *neydürsin* (<ne+ eyit-) örneği geçer: *neydürsin*/ نيدرسن (Drs.104a.7) (Bunun için bk. Drs.104a.7 notu)

5. *neyle-* (<ne+ eyle-) birleşik fiilinde de benzer örnekler görülür: *neylesün*/ نيلسون (Drs.4a.1), *neyleyeyim*/ نيليايم (Drs.6b.7), *neylersin*/ نيلرسن (Drs.43b.8), *neyledüy*/ نيلدك (Drs.72a.4), *neyley*/ نيلر (Drs.76a.6), *neyleyrem*/ نيلرم (Drs.85b.9).

6. *net-* (<ne+ èt-) birleşik fiilinde benzer örnekler görülür: *nèdelüm*/ نيدلم (Drs.42b.10), *nèdüm*/ نيدم (Drs.89b.7), *nètmış*/ نتمش (Drs.95b.1)

7. Dede Korkut'ta ünlü-ünsüz değişmesi (i> y) görülen *neydügin* (<ne+ i-dügin) örneği de bitişik yazılmıştır: *neydügin*/ نيدوكين (Drs.101a.1)

8. *nol-* (<ne+ ol-) birleşik fiilinde benzer örnekler görülür: *noldı*/ نولدي (Drs.43b.6, 70b.10, 70b.11, 70b.12, 98a.12), *nolduy*/ نولدك (Drs.46a.7, 51a.1), *nolur*/ نولور (Drs.92a.13), *nolduğuz*/ نولدكوز (Drs.130a.10), *nolmuş*/ نولمش (Drs.76b.10), *nola*/ نوله (Drs.42a.7), *nolaydı*/ نوليددي (Drs.6a.3, 6b.1)

9. Ayrıca, *Salur Kazanuç Evi Yağmalandığı Boy*'da geçen iki örnekte ünlü kaynaşması olmasa da benzer şekilde bitişik yazılmıştır: *köpegilem* كوپكلم (Drs.25a.8), *kazanılam* قزانلم (Drs.30a.9)

Bütün bu örnekler, Gökyay'ın *Destursuz Bağa Girenler 99*'da yaptığı "Bu kelime on iki ince kelimelerinin onikince şeklinde kanaşmasından başka bir şey değildir." şeklindeki tespitinin doğru olduğunu gösteriyor.

Drs.27a.4 (ME 50.4) *eylendi* → atlandı: ata bindi

"Kazana gayret geldi, çobanı bir ağaca sara (4) sara muhkem bağladı, *atlandı* → ایلاندي *eylendi* → ایلاندي atlandı, yöriyü vèrdi."

Yukarıdaki metinde geçen kelimeyi Ergin, *eylendi* okuyarak 'kalkmak, hareket etmek' (DKKII: 109) anlamlarını vermiştir. Gökyay, kelimeyi *atlandı* (DKK: 23.7) şeklinde tamir ederek okumuş ve 'ata binmek' (DKK: 168) anlamını vermiştir. Tezcan da *atlandı* okumuş ve yazdığı kısa notta "Başka kaynaklarda bu anlama gelen bir eylen- bulunmadığı için Gökyay'ın önerisi benimsemeli *atlandı* → ایلاندي > ایلاندي *atlandı* olarak düzeltilmelidir." (DKON: 128) demiştir.

Ben de Gökyay'ın düzeltmesinin doğru olduğunu düşünüyor ve bu konuda iki kanıt sunmak istiyorum:

1. Dede Korkut'ta *eylen-* fiili hiç geçmez.

2. Dede Korkut'ta *atlan-* fiili altı yerde geçer; örnekler, yazılışları ile birlikte, şöyledir:

Drs.21b.9: "Altı yüz kâfir *atlandı* → ایلاندي *atlandı*,"

Drs.37a.7: "Bay Büre Begün oğlu *atlandı* → ایلاندي *atlandı*, (8) ava çıktı."

Drs.41b.1: "Beyrek eydür: hoş, imdi *atlanuç* → ایلانك *atlanuç*."

Drs.41b.2: "İkisi *atlandı* → ایلاندلر *atlandı*lar, meydâna çıktılar,"

Drs.52a.8: “Kırk nefer (8) kâfirler اتلاندلر atlandılar,”

Drs.62a.1: “Kalın Oğuz begleri اتلاندلر atlandılar,”

Drs.30b.3 (ME 57.3) **sapanuḡ, sapanuḡ** → sapan[in]uḡ

“Semüz koyun, aruḡ (3) toklı bayırda ƙalsa ƙurt gelüp yemezidi صيانك sapan[in]uḡ (4) ƙorkusından.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, -kelimenin yazımındaki eksikliği dipnot düşmeksizin- *sapanımuḡ* şeklinde tamir ederek okumuştur. Gökyay, kelimeyi yazılışına uygun olarak, *sapanuḡ* (DKK: 26.25) şeklinde okumuştur. Tezcan, aynı şekilde, *sapanuḡ* okumuştur. Ben de kelimeyi *sapanuḡ* okumuştum. Ancak, sözüün gelişine göre Karacuk Çoban'ın sapanından söz edildiği için doğrusu Ergin'in okuyuşudur. Yazıcı, yanlışlıkla *nun*'u yazmamış olmalıdır.

Drs.39b.12 (ME 75.12) **el** → éle [el], **éle**: öylece, o şekilde

“Kalın Oğuz begleri الله el → éle [el] (13) götürdiler, du'ā ƙıldılar. Bu ad, bu yigide ƙutlu olsun, 40a (1) dediler.”

Ergin, yukarıdaki ilk cümlede geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan kelimeyi *el* okumuş ve dipnotta *ele* okunacak şekilde yazılmış olduğunu belirtmiştir. Gökyay da kelimeyi *el* (DKK: 34.32) okumuştur. Tezcan ise, kelimeyi *el* okumuş ve yazılışı ile ilgili olarak “*LH ele ya da ile okunacak biçimde*” (DKO: 293) notunu düşmüştür.

Ben, kelimeyi *el* okumuş ve dipnotta الله şeklinde yazılmış olduğuna dikkat çekmiştim. Ancak, cümlelerin kullanılış yeri, kelimenin yazılış şekli ve satır sonunda olması, bu noktada bir eksiklik olduğunu gösteriyor. Bu cümle, Dede Korkut'un Beyrek'e ad verme töreninde yaptığı duadan hemen sonra gelir. 12. satır sonundaki bu kelimenin devamında sesçe buna benzeyen *el* kelimesi vardı. Ancak, yazıcı ses ve yazım benzerliği nedeniyle yanılmış ve kelimeyi yazmamış olmalıdır. Yani, bu kelimenin metindeki yazılışı doğrudur, *éle* ‘öyle, öylece’ şeklinde okunmalı ve anlaşılmalıdır. Ayrıca bu cümleye, yukarıda gösterdiğim gibi, yazılmamış olan *el* kelimesi eklenmelidir.

Bu konuya yine *Beyrek Boyı*'nda *éle* kelimesinin daha önce yanlış okunmuş ve tarafımdan düzeltilmiş³ bir örneğini de kanıt olarak gösteriyorum:

Drs.36b.12: “Dan dansuḡ **éle** yahşı (13) armağanlar aldılar.”

Buna göre cümlelerin anlamı, “*Kalın oğuz beyleri, öylece el kaldırdılar; bu ad bu yigide kutlu olsun dediler.*” şeklindedir.

Drs.42a.5 (ME 80.5) **orta**: Kişilerin birbirine karşı durumu, ilgisi.

“(…) barmağından altun yüzüğü çıkardı, kızuḡ barmağına (5) geçürdi. **Ortamuzda** bu nişân olsun, hân kıızı, dedi.”

Ergin, yukarıdaki metinde geçen *orta* kelimesi için “*orta*” (DKKII: 237) anlamını vermiştir. Gökyay, aynı kelime için “*iki uçtan eşit olan yer veya zaman, orta; meydan, ara*” (DKK: 266) anlamlarını vermiştir. Dede Korkut'ta toplam dört yerde geçen *orta* kelimesi yukarıdaki veride ‘*Kişilerin birbirine karşı durumu, ilgisi*’ anlamında kullanılmıştır; aşağıdaki diğer örneklerde ise, Ergin ve Gökyay'ın belirttikleri anlamda kullanılmıştır:

³ Sadettin Özçelik, *Dede Korkut Araştırmaları, Notlar/ Dizin/ Metin*, Ankara, 2005, s. 137.

Drs.10a.2: “(...) boğayı tıtmışları-(2)-dı, gelüp meydān ortasında koyu vėrdiler.”

Drs.10a.6: “Ağ meydānuñ ortasında baqđı tırdı.”

Drs.119a.9: “Depegözün (9) başını ortaya gėtürdiler.”

Drs.42a.6 (ME 80.6) ilerü tırmak: Bir işin arkasını getirmek, gereğini yapmak

Drs.42a.6: “Çün böyle oldu, hemān imdi ilerü tırmak (7) gerek beg oğlu, dedi.” =

Vat.71a.10: “Çün (10) böyle oldu, hemān ilerü dur, beg oğlu, dedi.”

Yukarıdaki cümlede geçen *ilerü tırmak* deyimini ve anlamını Ergin, söz dizininde iki ayrı kelime olarak *ilerü ‘ileri’* ve *tırmak ‘durmak, kalkmak’* (DKKII: 151 ve 297) şeklinde işlemiştir. Gökyay ise, deyimini ve anlamını söz dizininde “*ilerü durmak öne gelmek, ön tarafa gelmek, öne çıkmak*” (DKK: 227) şeklinde vermiştir. Ergin, cümleyi “*Mademki böyle oldu, hemen şimdi ileri atılmak gerek bey oğlu, dedi*” (1971: 62) şeklinde tercüme etmiştir. Gökyay’ın tercümesi ise, “*Madem ki böyle oldu, hemen şimdi ayrılıp gitmek gerek bey oğlu, dedi*” (1995: 59) şeklindedir.

Tezcan, deyimle ilgili olarak yazdığı notta şöyle diyor: “*Burada ilerü tır- deyimini ‘ayrılmak, uzaklaşmak’ anlamına kullanılmıştır: ‘madem ki böyle oldu (nişanlandık), hemen (benden) uzaklaş!’ Nişanlanan kızın bu sözünü, nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği çerçevesinde anlamak gerektiğini düşünüyorum.*” (DKON: 161)

Tezcan, bu sözlerin devamında Azerbaycan ve Anadolu’dan derlenmiş bazı metinlerden “*nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği*” ile ilgili örnekler verir.

Bence, araştırmacıların fiil için verdiği anlamlar metne uymuyor. Bu konudaki gerekçelerimi maddeler halinde vererek sonuca gideceğim:

1. Tezcan’ın sözünü ettiği, “*nişandan sonra kızla oğlanın birbirleriyle görüşmesinin yasak oluşu geleneği*” Dede Korkut’ta yer almaz. Hatta bu boyda Banı Çiçek, dayelerden otağının yakınında avlanan kişinin kim olduğunu sorar ve “*Vallāh sulţānum, bu yigit yüzi niķāblu yağşı yigit-dür. Beg ođlu beg imiş*” (Drs.40b.11-13) cevabını alınca şöyle der: “*Hey hey, dāyeler! [Babam] maŗa ‘Ben seni yüzi niķāblu Beyrege vėrmişem’ dėridi. Olmaya kim bu ola! Mere çağıruñ, ĥaberleşeyim.*” (Drs.40b.13-41a.2) der. Yani, Banı Çiçek, avlanan delikanlının, nişanlısı Beyrek olabileceğini düşünerek kendisiyle görüşüp konuşmak için dadılarından onu yanına çağırmalarını ister. Nitekim daha sonra Beyrek gelir ve ikisi görüşürler. Banı Çiçek ne için geldiğini sorunca Beyrek “*Pay Bićān Begüñ (8) bir kıızı varmış, anı görmege geldüm*” (Drs.41a.7-8) der. Sadece boyda geçen bu olaylar bile Tezcan’ın görüşünün kabul edilemez olduğunu açıkça gösteriyor.

2. Deyimin anlamını tespit etmek için önce bir özet yapmak gerekiyor: Beyrek, ava çıkar, Banı Çiçek’in otağına yakın yerde bir geyik avlar. Banı Çiçek, Beyrek’i çağırır ve kim olduğunu sorar. Beyrek, kendini tanıtır ve Banı Çiçek’i görmek için geldiğini söyler; ancak Banı Çiçek, kendini Beyrek’e *dadı* olarak tanıtır ve at yarışı, ok atma ve güreşte kendisini yenebilirse Banı Çiçek’i de yenebileceğini söyler. Beyrek, bu teklifi kabul eder; at yarışı ve ok atmada galip gelir. Üçüncü olarak güreşe tutuşurlar; güreşin sonunda da Beyrek galip gelir ve kız, gerçek kimliğini açıklar. Bunun üzerine beyrek *üç öper, bir dişler, ‘düğüm kutlu olsun han kıızı’* der ve Banı Çiçek’in parmağına nişan yüzüğü takar. İşte bu olaydan hemen sonra Banı Çiçek, *ilerü tır-* fiilini kullanır: “*Çün böyle oldu, hemān imdi ilerü tırmak gerek, beg oğlu*” der. Beyrek de söyleneni kabul eder ve “*Nola ĥānum, baş üzerine!*” diye cevap verir. Nitekim olayın devamında Beyrek eve gider ve babası hatırını sorunca evlilik konusunu açarak evlenmek istediğini söyler. Burada baba ile oğulun karşılıklı soru ve cevaplarının sonunda baba şu soruyu sorar:

“Oğul, meger sen istediğün kız Pay Bîcân Beg kızı Bâni Çiçek ola?” Beyrek, babasının bu sorusuna “Belî, pes e vet, ağ saqallu ‘azîz baba, menüm dañu istediğüm oldur” diye cevap verir.

Yukarıda özetlediğim *Beyrek Boyu*’nda anlatılan olaylar dikkate alındığında, deyim için verilen anlamların metne uygun düşmediği görülüyor. Bence, metinde kızın “Çün böyle oldı, hemân imdi ilerü turmak gerek, beg oğlı” sözüne Beyrek’in “Nola hânım, baş üzerine!” diye cevap verdikten hemen sonra gidip evlilik konusunu babasına açması ve Banı Çiçek’i istediğini söylemesi düşünüldüğünde *ilerü tur-* fiilinin ‘işin arkasını getirmek, işin gereğini yapmak’ anlamında kullanılmış olduğunu gösteriyor. Yani, Banı Çiçek bu sözle Beyrek’e ‘Madem böyle oldu şimdi, bu işin arkasını getirmek gerek. bey oğlu.’ diyor.

Tezcan, notunda ayrıca bir başka kanıt olarak şöyle der: “ilerü tur- birleşik eylemi. TarS 2046’da ‘Añā’den gösterilen bir tanığa göre büsbütün farklı bir anlama, ‘beri gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak’ anlamına da gelmektedir.” (DKON: 163) Tezcan’ın sözünü ettiği tanık, sözlükte *ilerü turmak* birleşik fiili için tespit edilmiş tek örnektir:

“Nâm-ı üstadı kılup hırz-i emân

İlerü tur ki senindir meydan (Atai. Ha. XVII. 19)” (TarS: 2046)

Bence, Tarama Sözlüğü’nde bu örneğe dayanarak “*beri gelmek, meydana çıkmak, ortaya çıkmak*” anlamlarının verilmiş olması da yanlıştır, burada da anlam *işin gereğini yapmak* olmalıdır.

Drs.59b.8 (ME 115.8) **qarmanup** → **qarmalanıp**; **qarmalan-**: bir şeyi büyük bir çaba ile aramak

“Beyrek gédeli Bam Bam Depe başına çıkdunmı kız?”

قارمانيب qarmanup → قارملايب qarmalanıp (9) dört yanuja baqduñmı kız?”

Yukarıdaki metinde geçen ve yazılışı gösterilmiş olan kelimenin Dede Korkut’ta başka örneği geçmez. Ergin, kelimeyi *qarmanup* okumuş ve söz dizininde “*kıvrانmak, aranmak, tutunmak, boylanmak, ele geçirmek için etrafında dolaşmak*” (DKKII: 172) anlamlarını vermiştir. Gökyay, kelimeyi *karmanup* (DKK: 54.22) okumuş ve “*aranmak, kıvrانmak*” (DKK: 240) anlamlarını vermiştir.

Tezcan ise, metinde *qaranup* (?) şeklinde düzelterek okumuş ve tereddüt belirtmiştir. Ayrıca, yazdığı notta şöyle der: “*qarmatıp okunabilecek biçimde (okunaksız) yazılmış olan sözcüğü Ergin ve Gökyay qarmanup okuyup ‘aranmak, kıvrانmak’ olarak anlamışlardır. Oysa böyle bir eylem yoktur.*

Aliterasyon göz önüne tutulunca qa- ile başlayan bir sözcük olması gerekiyor. Bütünüyle yanlış yazılmış olduğunu kabul ederek qaranub olarak okumayı göze alıyorum” (DKON: 200) Tezcan, daha sonra *kara-* fiilinin Türkmence, Türkiye Türkçesi ve Kırgız Türkçesinde bulunduğunu örneklerle belirtmiştir.

Ben, daha önce fiili *qarmanıp* (?) şeklinde okumuş ve tereddüt belirtmiştim. Ancak söz dizinini hazırlarken Derleme Sözlüğü 4356’da *qarmalanmak* kelimesinin ‘*yitirilen bir şeyi büyük bir çaba ile aramak*’ anlamıyla Manyas’tan derlenmiş olduğunu gördüm. Bence, bu anlam yukarıdaki metnin söz bağlamına gayet uygun düşüyor. O halde, metinde bu kelimenin yazımında şimdiye kadar *elif* (ل) olarak görülmüş olan harf, içindeki yazılışı elife çok benzeyen *lam* (ل) olmalıdır. Burada akla şu soru gelebilir: Kalın sıradan olan bu kelimedede *lam* (ل)’dan sonra *elif* (ل)’in yazılması gerekmez miydi? Dresden nüshasında *+la-* isimden fiil yapım ekinin kullanıldığı kalın sıradan *-benzer* başka kelimelerde- de *elif* (ل)’in çoklukla yazılmadığı görülür. Aşağıdaki tabloda fikir vermesi bakımından sadece 30 örnek veriyorum:

Örnek	Yazılışı şekli	Geçtiği Sayfa ve Satır Numaraları
'āşıklaşmışıdı	عاشقلمشیدی	Drs.51a.6
başladı	باشلیدی	Drs.7b.1, 58b.2, 82a.3, 110b.7
başladı	باشلیدی	Drs.62b.7, 93a.7, 103b.3, 109b.5, 111a.5
kucaqladı	قوجقادی	Drs.13b.2, 34a.10
kucaqlayup	قوجقاییب	Drs.101b.5
kucaqladı	قوجقادی	Drs.51b.12, 145b.9
kucaqladılar	قوجقادلر	Drs.151a.1
saqlamağıla	صاقلمغله	Drs.3b.5
saqlarıdı	صاقلردی	Drs.48b.9
saqlarıdum	صاقلردم	Drs.66b.11
saqlasun	صاقلسون	Drs.4a.3, 6b.12
saqlayayum	صاقلاییم	Drs.52b.3
saqlamışlar	صاقلمشلر	Drs.89b.1
saqlarlarıdı	صاقلرلردی	Drs.104a.4
saqlarıdum	صاقلردم	Drs.66b.4, 66b.7, 66b.12, 67a.1 ⁴
sıqlayanda	صاقلیاندہ	Drs.30a.5
yırlarıdı	یرلردی	Drs.82a.3

Drs.68b.3 (ME 133.3) **esirgemiş**→ esritmiş; **esrit-**: sersemletmek, sarhoşa çevirmek

“Berü gelün, kırk yoldaşum!

Size kırbân 68b (1) olsun menüm başum.

Görürmisiz ağam Qazan baş kesdi, (2) kan dökdi?

Oğlan uşaq yemek yemekçe gelmez, dëdi.

(3) Babam bu kâfirleri اسرکمش **esirgemiş**→ اسرتمش **esritmiş** gibi.

Meni seven yigitlerüm ne tırursız?

(4) Kâfirün bir ucına depelüm”

Yukarıda, metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin *esirgemiş* şeklinde okumuş ve söz dizininde anlamını '*esirgemek*' (DKKII: 107) şeklinde vermiştir. Gökyay, aynı kelimeyi önce *esirgemiş*

⁴ *saqla-* fiili, sadece Drs.66b.9'da صاقلردم (saqlarıdum) şeklinde yazılmıştır.

(DKK: 64.6) okumuş, daha sonra 'esrükmiş' (DKK: 345) olarak düzeltilmiş; söz dizininde 'sarhoş etmek, sersemletmek' (DKK: 206) anlamlarını vermiştir. Gökyay, daha sonra Ergin'in okuyuşunu eleştirerek kendi okuyuşunu savunmuş şöyle demiştir: "Kazan Bey yağı içine dalmıştır, baş kesmiş, kan dökmüştür. Bu olanların esirgemekle ne ilgisi var? Kazan Bey bu yaptıklarıyla yağı sarhoşa döndürmüştür, sersemletmiştir. Bundan ötürü de oğlu yağıya girmek için yüreklenmiştir." (1982: 99). Tezcan ise, kelimeyi Ergin gibi *esirgemiş* şeklinde okumuştur. Ben de daha önce Gökyay'ın notunu atlamış ve kelimeyi *esirgemiş* okumuştum.

Yukarıdaki kelimeyi *esirgemiş* okumak, söz bağlamına uygun düşmüyor. Yazıcının burada bir yazım yanlışlığı yaptığını düşünüyor ve Gökyay'ın gerekçelerine birkaç ekleme yapmak istiyorum:

1. *Esirge-* fiili Dede Korkut'ta hiç geçmez.

2. Buradaki fiil, *esirgemiş* olamaz. Çünkü, hemen öncesinde geçen "Görürmisiz ağam Kazan baş kesdi, kan dökti?" cümlesi ile uygunluk ve bütünlük taşımaz.

3. Yukarıdaki metnin öncesinde Uruz, babasının emrine uyararak savaşa girmemiş, yiğitleriyle birlikte yüksek bir yere çıkmış ve savaşı izlemiştir. Ozan, bu durumu "Ol zemânda oğul ata sözün iki eylemezidi. İki 68a (1) eylese ol oğh kabûl eylemezleridi." (Drs.67b.13-68a.1) sözleriyle anlatır. Ayrıca Oğuzlarda izinsiz şekilde yağıya girilmediğini biliyoruz. Bu kelimenin *esirgemiş* gibi okunması durumunda ortaya Uruz'un babasının affettiği düşmana girdiği kabul edilmiş olur ki bu da ayrı bir çelişkidir.

Sonuç: Söz bağlamına göre kelime, *esritmiş* 'sersemletmiş' okunmalı ve anlaşılmalıdır. Yazıcı burada *te*'nin başta yazılan şeklinin (⊖) bitişik yazılmış iki nokasını kef(س)'in keşidesine benzetmiş ve bu yanlışlığı yapmış olmalıdır.

Drs.82a.6 (ME 160.6) *dökmesi/ degmesi* → dönmesi, dönme: tepe

"دوكمه سي dönmesi büyük bizüm tağlarımız olur

Ol (7) tağlarımızda bağlarımız olur

Ol bağlaruñ kara salkumlu (8) üzümü olur,

Ol üzümü sıkırlar, al şerâbı olur,

(9) Ol şerâbdan içen esrük olur.

Şerâbluydum, tuymadum

(10) Ne söyledüm bilmedüm."

Yukarıdaki metnin başında geçen ve yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, *dökmesi* okumuş ve söz dizininde 'dökme tepe, çıkıntı, zirve (?)' (DKKII: 95) şeklinde işlemiştir. Gökyay da *dökmesi* (DKK: 77.20) okumuş ve 'Anlamı belli olmayan bu kelimenin bir başka türlü okunması ihtimali ve uygun görünen anlamı için Bk. düğme' (DKK: 353) notuyla gönderme yapmış; *düğme* maddesinde ise, düşündüğü anlamı 'yükseklik yücelik?' (DKK: 200) şeklinde açıklamış, -Ergin gibi- tereddüt belirtmiştir. Gökyay, ayrıca kelimeyi *İbn-i Mühanna*'da geçen *tökme* 'gölgelik' (DKK: CCXXVI) ile de açıklamaya çalışmıştır.

Tezcan, kelimeyi *degmesi* şeklinde okumuş ve gerekçe olarak notunda şunları yazmıştır: «دوكمه سي > دوكمه سي Degmesi büyük bizüm tağlarımız olur, Bugüne kadar dökmesi vb. okunmuş ve çözülememiştir. Çekimleyen degmesi 'her biri' biçimini anlayamadığı için araya bir vāv eklemiş olmalı. Eski Osmanlıca metinlerde degme sık kullanılmıştır, buna karşılık degmesi nadir olarak geçer.» (DKON: 237)

Zahidoğlu ise, bu kelimenin metinde doğru yazılmış olduğunu, *dövmesi* 'yükseklik, tepe' (2004a: 278-279) şeklinde okunması ve anlaşılması gerektiğini -yaşayan Türk lehçelerinden örnekler vererek savunmuştur.

Bence, kelimeyi doğru okuyup anlamlandıran Zahidoğlu olmuştur. *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğünde tepe* kelimesinin Kazak ve Uygur Türkçesinde *dön* (KTLS: 875) şeklinde kullanılmakta olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, aynı sözlükte *tümsek* kelimesinin ise, diğer Türk lehçelerinde karşılıkları şöyle verilmiştir: "*dön, dönes, tömpeşik (Kazak), döngök (Kırgız), döng (Özbek), tüngek (Tatar), tümmeğ (Türkmen), dönçük (Uygur)*" (KTLS: 909).

Drs.98a.5-12 (ME 192.5-12) Soylamada eksiklikler ve söz sırasının karışıklığı

1. "Ėāfil olma, kara başun ıaldur, yigit!
2. (6) Ala kıyma görklü gözün açđıl, yigit!
3. ıarularun-dan ağ ellerün (7) bağlanmadın,
4. Ağ alnun kara yere depilmedin,
5. Ėāfille görklü başun (8) kesilmedin,
6. Alca kanun yer yüzine dökilmedin
7. Yağı yétđi, (9) düşmen érđi.
8. [Noldı sağa,] ne yatarsın? ıalkđıl, [yigit!]
9. ıap-ıayalar oynamadın (10) yer obrıldı,
10. ıazi begler ölmedin el boşaldı.
11. ıarcaşuban (11) oğraşuban şağdan éndi,
12. Yasanuban üzerüne yağı (12) yétđi,
13. Yatacak yermi bulduğ yurtmı bulduğ?
14. Noldı sađa, [ne yatarsın? ıalkđıl, yigit!] (13) deýü çağırđı."

Yukarıdaki soylama, Kan Turalı boyunda geçer ve Selcan Hatuna aittir. Bu soylamanın söylenişi veya yazılışi sırasında karışıklık olduğu ve bazı sözlerin eksik kaldığı ve tamir edilmesi gerektiği anlaşılıyor. Bunları maddeler halinde kısaca veriyorum:

1. Buna göre *Ala kıyma görklü gözün açđıl, yigit!* şeklinde geçen 2. dizenin sonundaki iki kelime (...açđıl, yigit!), 8. dizenin sonuna '*...ıalkđıl [yigit!]*' şeklinde tamir yapılması gerektiğini gösteriyor.

2. 14. dizeden sadece iki kelime yazılmıştır: *Noldı sağa*. Bence bu iki kelime 8. dizenin başına, 8. dizenin yeni şekli [ne yatarsın? ıalkđıl (yigit!)] ise, 14. dizenin sonuna eklenmelidir. Yani, 8 ve 14. dizeler aynı sözlerin tekrarı şeklinde olmalıdır.

3. 9, 10, 11 ve 12. dizelerin sonlarındaki *obrıldı*, *boşaldı*, *éndi*, *yétđi* fiillerinin çekim şekilleri 7. dizedeki *yétđi* ve *érđi* fiilleri ile paralellik gösteriyor. Bence bu durum, 7. ve 8. dizelerin yer değiştirmiş olduğunu gösterir.

4. Söz bağlamı ve anlam ilgisi dikkatle incelendiğinde 9. ve 11. dizeler arka arkaya söylenmiş olmalıydı; buna göre 9., 10. dizelerin yer değiştirmesi gerekir. Bütün bunlara göre soylamanın şu sıra ile söylenmiş olması gerekirdi:

1. “Ġāfil olma, kara başuñ kaldur, yigit!
2. (6) Ala kıyma görklü gözün açgıl, yigit!
3. Karularuñ-dan ağ ellerün (7) bağlanmadın,
4. Ağ alnun kara yere depilmedin,
5. Ġāfille görklü başuñ (8) kesilmedin,
6. Alca kanuñ yer yüzine dökilmedin
8. [Noldı saña,] ne yatarsın? Kalkgıl [yigit!]
7. Yağı yètdi, (9) düşmen èrdi.
10. Kazi begler ölmedin èl boşaldı.
9. Kap-şayalar oynamadın (10) yer obrıldı,
11. Karcaşuban (11) oğraşuban tağdan èndi,
12. Yasanuban üzerünje yağı (12) yètdi,
13. Yatacağ yermi bulduñ yurtmı bulduñ?
14. Noldı saña, [ne yatarsın? Kalkgıl, yigit!] (13) dèyü çağırdı.”

Ayrıca, bu tamirlerden sonra ortaya çıkan şekil soylamanın yine de çok eksik olduğunu ve tam tamirinin çok zor olduğunu gösteriyor.

Drs.100b.11 (ME 197.11) **boyla-**: dikkatle dinlemek

“Babamuñ (10) ağ ban [èvi] eşigine düşdüğünde,

Oğuzun ala gözli kıızı (11) gelini **boyladukda**.”

Yukarıdaki *soylamada* geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Ergin, *boyladukda* okumuş, söz dizininde ‘*boyla- destan söylemek, hikâye anlatmak*’ (DKKII: 56) şeklinde anlam vermiş ve geçtiği cümlecığı “*Oğuzun elâ gözli kıızı gelini destan anlattığımda*” (1971: 155) şeklinde tercüme etmiştir.

Gökyay, kelimeyi *boyladukda* (DKK: 95.11) okumuş, söz dizininde ‘*boyladukda boyladığı zaman*’ (DKK: 179) şeklinde anlam vermiş, ve geçtiği cümlecığı “*Oğuzun ala gözli kıızı, gelini soyladıktā*” (1995: 118) şeklinde tercüme etmiştir.

Tezcan, kelimeyi yanlış yazılmış düşüncesiyle *yığıldukda* şeklinde okumuş ve ilgili notunda şu açıklamayı yapmıştır: “*Ergin ve Gökyay’ın boyladukda okuyup boyla- ‘destan söylemek, hikâye anlatmak’ eylemine bağladıkları sözcüğü ben, yığıldukda «toplandığında» olarak düzelterek okumayı öneriyorum. Çünkü boyla- eylemi yalnız boy boyla- deyimi içerisinde kullanılır ve her yerde vav ile*

yazılır. Üstelik anlamca da buraya uygun düşmemektedir. Belki yığıl- yerine daha başka bir düzeltme önerisi yapılabilir, ama buradaki sözcüğün boyladukda olmadığı bellidir.” (DKON: 269)

Ben de önceki okumamı Tezcan'ın tamirine göre yapmış ve yukarıdaki notuna göndermede bulunmuştum. Ergin ve Gökyay'ın bu kelime hakkındaki yanılığının sebebi Dede Korkut'ta geçen *boyla-* deyimini olmalıdır. Araştırmacılar, kelimeyi metinde sık geçen bu deyimle ilgili olarak düşünmüştür. Tezcan ise, sözün gelişine uygun tamir yolunu seçmeye çalışmış, çözümü yazıcının kelimeyi yanlış yazmış olabileceği varsayımı ile yola çıkarak bulmaya çalışmıştır. Yukarıdaki sözlerinden anlaşıldığına göre Tezcan, kelimedeki *vav*'ın yazılmamış olmasından hareketle yola çıkmıştır. Oysa ki bu kesin bir ölçü olamaz. Çünkü, bu tür (kelimedeki ünlünün yazılmaması veya tek harfin atlanması) gibi eksiklikler hem eski metinlerde hem de Dede Korkut'ta sık görülebilen bir durumdur. Dede Korkut'ta sadece *vav* (و) harfinin yazılmadığını tespit ettiğim beş örneği metindeki eksik yazılışları ile birlikte veriyorum:

Drs.12b.12: avladılar الدیلر

Drs.14a.10: kuru قور

Drs.33a.13: evren ارن

Drs.35b.9: böğürü بوکر

Drs.49a.10: ulu اول

Ben, şimdi kelimenin yazım şeklinin doğru olduğunu, *boyladukda* okunması gerektiğini düşünüyorum. Bu düşüncemin gerekçeleri şunlardır:

1. Azerbaycan Türkçesi Sözlüğü'nde *boyla-* fiilinden türemiş konu ile ilgili şu veriler geçmektedir:

“**Boylamağ** (...) 2. başını çıkarıp, boynunu uzatıp bakmak

Boylanmağ boynunu uzatıp, başını çıkarıp bakmak.// Etrafına bakınmak, göz gezdirmek, başını kaldırıp bakmak.// mec. Bakınmak

Boylana- boylana etrafına baka baka, bakına bakına” (Altaylı 1994: 147)

2. Azerbaycan Dialektolojisi Lüğeti'nde fiil, “*boylamax (Culfa) görmek, maxmaq. -Bılar istediler boyluyalar.*” (1999: 59) şeklinde tespit verilmiştir.

3. Tarama Sözlüğü 648'de *boylamak* fiilinin bir anlamı ‘3. sürekli olarak izlemek’ şeklinde verilmiş olup şu örnek verilmiştir:

“*Kengal: Cemmaş mânasındadır. Yâni ol ki mahfi şikârın ve dostun gözedir. A'câm kengalgi kereded derler. Ve şikârın gözedüp boylamak*”

4. Derleme Sözlüğü 4463'te *boylama* ‘ayakla ölçme, adımlama’ ve *boylam boylam* aramak ‘karış karış her yanı aramak’ tespit edilmiştir.

5. Şimdi de fiille ilgili bu anlamların ışığında sözün gelişine ve metin bütünlüğüne bakalım: Yukarıdaki metin *Kan Turalı Boy*nda geçer. Kan Turalı, düşmanla savaşırken yaralanır ve zor durumda kalır. Selcan Hatun, yardımına gelir ve kendisinden izin almadan düşmanla savaşarak Kan Turalı'yı atının tergisine alıp kurtarır. Kan Turalı, kendisini kurtaran kişinin Selcan olduğunu anlar, bunun kendisi için aşağılayıcı bir durum olduğunu, Oğuz'da dile düşeceğini ve aşağılanacağını düşünür. İşte ozan, olay sonrasında Kan Turalı'nın içinden geçen bu düşünceleri “*Géderek Kan (8) Turalınuñ fikrine bu geldi kim:*” diye araya girer ve (Drs.100b.8-12 satırları arasında) bir soylama şeklinde şöyle sıralar:

“Kalkubanı, Selcan Hatun, (9) turduğunca.

Yelisi kara kazılık atun bindüğünce,

Babamuñ (10) ağ ban [èvi] eşiğine düşdüğünde,
Ođuzuñ ala gözli kıızı (11) gelini بيلدده **boyladukda**,
Her gişi sözün söyledükde
Sen orada (12) ıurasın öğinesin.

‘Kān Turalı zebūn oldı, at (13) ardına aldım, çıkdım’ deyesin.”

Buna göre, Kan Turalı bu soylamada Selcan’a içinden şöyle demektedir:

“Selcan Hatun, yerinden doğrulup kalktığında,
Kara yeledi savaşı atına bindiğinde,
Babamın ak otağının eşiğine vardığında,
Oğuzun ela gözli kıızı gelini **dikkatle dinlediğinde**,
Herkes sözünü söylediğinde,
Sen orada kalkıp övüneceksin,
Kan Turalı, perişan oldu; at arkasına aldım çıktım, diyeceksin,”

Drs.101a.7 (ME 198.7) **mūnis**: dost

“Kādir Allāh bilür, men saña **mūnisem**, yāram,

Kıyma (8) maña!”

Ergin, yukarıdaki metinde geçen *mūnis* kelimesinin anlamını “*mūnis, alışkın, itaatkār*” (DKKII: 216); Gökyay, “*alışık, kanı-sıcak, ünsiyetli*” (DKK: 260) şeklinde vermiştir. Selcan hatun, bu sözlerle Kan Turalı’ya seslenmekte ve kendisine temrensiz ok ile nişan almış olduğunu, onun düşmanı değil dostu olduğunu söylemektedir. Bu nedenle kelime *dost* anlamında kullanılmış olmalıdır.

Drs.114a.8 (ME 224.8) **arş yüzi** → ‘arş yüzi: gökyüzü

“**Kāra evren** koptı Depegöz,

عرش **‘arş yüzinde** çevürdüm alımadum, (9) Basat.

Kāra kaplan koptı Depegöz,

Kāra kara tağlarda (10) çevürdüm alımadum, Basat

Kāğan aslan koptı Depegöz,

(11) **kalıñ sazlar**da çevürdüm alımadum, Basat.

Er olsañ, (12) yeg olsañ, mere, men Kāzanca olmayasın, Basat.

(13) ağ sakallu babanı ağlatmağıl,

Ağ bürçeklü añañı bozlatmağıl, dèdi.”

Yukarıdaki soylamada geçen ve metindeki yazılışı gösterilen kelimeyi Ergin, ‘arş okumuş ve söz dizisinde ‘arş, gök’ (DKKII: 19) şeklinde anlam vermiştir. Gökyay, kelimeyi *arş* (DKK: 109.27) şeklinde

okumuş, ancak söz dizininde işlememiştir. Tezcan ise, kelimeyi yanlış yazılmış gerekçesiyle *arż* okumuş ve ayrıca başına *ķara* sıfatını eklemiştir: Tezcan, yazdığı notta şu gerekçeleri belirtmiştir:

“Burada *عرش* ‘arş anlam vermiyor, herhalde metinde *ارض* arż bulunuyordu, belki de bu sözcük yanlış olarak ‘ayn ile yazılmıştı; çekimleyen, bunun *عرش* yerine yanlış yazılmış olduğunu sanıp düzeltmek istemiş olsa gerek. Ancak aliterasyonu göz önünde bulundurunca burada eskiden *ķara y r* bulunmuş olduğu anlaşılıyor: *ķara y r* yüzinde *ķev rd m alımadum; krş. Orhon yazıtları yağız yer. Her nedense bunu bir çekimci arż yapmış, ondan sonra da ‘arş olmuş.”*

Ben de okuyuşumda Tezcan’ın bu açıklamasını tanık göstererek aynı tamiri yapmıştım. Ancak, şimdi kelimenin metinde doğru yazıldığını (‘arş yüzinde) ve ‘arş yüzi’nin *gökyüzü* anlamında olduğunu düşünüyorum. Bu düşüncemin kanıtları şöyledir:

1. Yazılışlarında (*ارش/ارض*) iki kelimenin tek ortak yönleri ikinci harflerinin aynı olmasıdır. Anlam bakımından da birbirinin karşıtı olan bu kelimelerin yazıcı tarafından karşıtılması pek mümkün görünmüyor.

2. Dede Korkut’ta *arż* veya *arż yüzi* hiç geçmez; buna karşılık ‘arş yukarıdaki örnek dışında řu yemin sözünde de geçer ve yazımında bir yanlışlık yoktur:

Drs.86a.3: “*عرش* ‘Arş şanuğ olsun, (4) kürsi şanuğ olsun...”

3. Basat, Oğuz beylerine Tepegöz’  öldürmek için gideceğini söyleyerek bu konudaki düşüncelerini sorar. Bunun  zerine Kazan yukarıdaki soylama ile Basat’a düşüncesini açıklar. Kazan’ın soylamada Tepegöz’ n çok amansız ve büyük bir düşman olduğunu vurgulamak için kullandığı imaj bakımından *gökyüzünden yeryüzüne* doğru bir sıra g zettici dikkat çekmektedir: ‘arş yüzi, **ķara ķara tağlar, ķalıř sazlar**. Aynı şekilde Tepegöz’  sembolize etmek için anılmış olan canlıların da boyları bakımından bu imaj ile uyumlu olarak sıralandığı görülüyor: **ķara evren** (ejderha), **ķara ķaplan, ķaėan aslan**.

4. Sözünü ettiğim aynı imaj, Dede Korkut’ta geçen şu cümlelerde de görülür:

Drs.72a.10-11: “Yedi gün ben (10) azana mühlet v rgil. Yerde ise oğulu çıkarayım, gökde (11) ise  nd reyim.”

Drs.75a.2-3: “Sen geğeli ağlamağum gökde iken (3) yere  ndi,”

Drs.75b.6-8: “Asm nlu gökde ķara bulut oluban k fir n üzerine (7) g rleyeyim, ağ yıldırım olup sakıyayım, k firi ķamıř gibi (8) od oluban yandurayım,”

Drs.82b.7: “Nece c hiller seni gökde arar, yerde ister,”

Drs.86a.10-11: “ok c hil-ler seni (11) gökde arar, yerde ister,”

5. Tezcan’ın yazıtlardan tanık olarak sözünü ettiği *yağız yer* sıfat tamlamasının anlamı *ķara yer* olup yazıtlarda bunun yanında *kök teğri* ‘mavi gök’ kullanılmıştır. Bu tamlamalardan *yağız yer* örnekleri, Dede Korkut’ta 5 yerde (Drs.20a.3, 35a.13, 43a.12, 63a.10, 103a.1) **ķara y r** şeklinde geçer. *Yer* ve *gök* ile ilgili diğer tamlamaların durumu ise şöyledir:

y r yüzi: 16 yerde geçer: Drs.7a.2, 8b.13, 9a.4, 34a.5, 51a.13, 71b.1, 73b.4, 98a.8, 100a.8, 118a.9, 123b.7, 126a.2, 139a.10, 139b.3-4, 140a.5, 143b.1. Bu tamlama, iki yerde *d ny /e yüzi* şeklinde geçer:

d ny /e yüzi: Drs.84b.2, 112b.8.

gök yüzi: Toplam 7 yerde geçer: Drs.7a.2-3, 35b.1, 63a.11-12, 84a.5, 85a.6-7, 103a.1-2, 119b.7. İşte, *gök yüzi* tamlamasının da sadece bir yerde '*arş yüzi* şeklinde kullanılmış olduğu anlaşılıyor:

'arş yüzi: Drs.114a.8.

Sonuç: Yukarıda belirttiğim noktalara göre şu sonuçlar ortaya çıkıyor:

Dede Korkut'ta *y'ér yüzi* = *dünyā'e yüzi* tamlamaları, birbirinin dengi olarak kullanılmıştır.

Dede Korkut'ta *gök yüzi* = '*arş yüzi* tamlamaları, birbirinin dengi olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Drs.114a.8'de geçen '*arş yüzi* tamlamasında bir yazım yanlışlığı yoktur.

Drs.119a.11-119b.1 (ME 234.11-235.1) Soylamada eksiklik

“Kara tağa ایتدوگکده یئتدügünده ایشت aşıt (12) vèrsün,

Çanlu çanlu sulardan geçit vèrsün,

(13) Erligile kardaşuñ çanın aldun,

Çalın Oğuz beglerini bunđan 119b (1) çurtardun,

Çādir Allāh yüzün ağı ètsün, Basat, dèdi.”

Tezcan, Ergin'in yukarıdaki birinci cümlede geçen ve metindeki yazılışları verilmiş olan kelimeleri Ergin'in *ayıduğunda işit* şeklindeki okuyuşuna karşı çıkmış, birinci kelimenin başındaki *elif*'in fazladan yazıldığını söylemiş, Gökyay'ın okuyuşunun (DKK: 114.29) doğru olduğunu belirterek kelimelerin *yèdügünde aşıt* şeklinde okunması gerektiğini savunmuştur (DKON: 318). Gökyay ve Tezcan'ın okuyuşlarına katılıyor ve *Beyrek Boyı* Drs.39b.3-9'da geçen yine Dede Korkut'a ait başka bir soylamanın ilgili kısmını konuya bir kanıt olarak göstermek istiyorum:

“[Ünüm anla] sözüüm (4) diñle, Bay Büre Beg!

Allāh te'ālā saña bir oğul vèrmiş, (5) çuta vèrsün!

Ağır sancağ götürende müsülmānlar arhası (6) olsun!

Karşu yatan kara karlı tağlardan aşar (7) olsa

Allāh te'ālā senün oğluña aşut vèrsün!

Kanlu (8) kanlu sulardan geçer olsa geçüt vèrsün!

Çalabalık (9) kāfire girende

Allāh te'ālā senün oğluña fırsat vèrsün!”

Şimdi de yine bu soylamaya dayanarak Drs.119a.11-119b.1'de geçen dizelerde başka bir tamir yapmak istiyorum: Bu dizeler, Basat'ın Tepegözü öldürdüğü *boyun* sonunda Dede Korkut'a ait bir soylamada geçer. Dede Korkut, *Beyrek boy*nda geçen ad koyma töreninde geçen ve yukarıda verdiğim soylamada aşağı yukarı aynı sözlerle Beyrek'in babasına seslendiği görülüyor ve altını çizdiğim dizelere göre Drs.119a.11-119b.1'de -en azından- şu tamirin yapılması gerektiğini düşünüyorum:

“[Çarşu yatan] Kara tağa yèdügünde aşıt (12) vèrsün,

Çanlu çanlu sulardan [geçer olsañ] geçit vèrsün, dèdi.

(13) Erligile kardaşuñ çanın aldun,

Ḳalın Oğuz beglerini burdan 119b (1) ḳurtarduḡ,

Ḳādir Allāh yüzüḡ aḡ ētsün, Basaṡ, dēdi.”

Drs.123a.3 (ME 242.3) **hoşluḡum, ḥoşliḡum** → ḳoşluḡum (<ḥoşluḡum ḳ<ḥ)

“Oḡul, ḳayurma üç (3) gündür قوشلغم ḳoşluḡum yoh.”

Yukarıdaki cümlede geçen ve metindeki yazılışı verilmiş olan kelimeyi Gökyay, *hoşluḡum* (DKK: 118.16) şeklinde okumuştur. Ergin, kelimenin metinde قوشلغم şeklinde yazılmış olduğuna dipnot ile dikkat çekmiş ve *ḥoşliḡum* şeklinde okumuştur. Ergin, Dede Korkut'ta geçen *ḥōṣ* kelimesinin örneklerine dayanarak bu tercihi yapmış olmalıdır. Tezcan ise, bu konuda not yazmaksızın kelimeyi *ḳoşluḡum* şeklinde okumuştur. Ben, yazım şeklini dikkate alarak kelimeyi *ḳoşluḡum* şeklinde okumuştum. Burada, bu okuma şekli için gerekçe sunmak istiyorum:

Dede Korkut'ta, alınma kelimelerin bazı örneklerinin başında *ḡ* > *ḳ* ve *ḥ* > *ḳ* değişimleri görülür. Ergin de bu değişikliği tespit etmiş ve birçok örneğini *Türkçeleştirme* (DKKII: 381-382) başlığı altında işlemiştir. Bu örnekleri metindeki yazım şekilleri ve geçtiği yerler ile birlikte vermek istiyorum. Dede Korkut'ta kelimenin aslına uygun örnek geçiyorsa bunu da ayrıca belirteceğim:

Kelime başındaki *ḡ* > *ḳ* değişmesi örnekleri:

ḳalaba قلبه Drs.68b.13 (<Ar. غلبه galebe).

ḡalaba غلبه Drs.129b.

ḳalabalıḳ قلابليق Drs.39b.8; قلابلق 47a.11, 123a.9-10 (<Ar. غلبه galebe).

ḳarāyıb قرایب Drs.8a.5 (<Ar. غرانب ḡarā'ib).

ḳarıphḡa قاریلغه Drs.135b.5, قریلغه 136b.13 (<Ar. غریب ḡarīb).

ḡarīb غریب Drs.121b.5.

ḳarīm قریم Drs.3b.11, 31b.8, 42b.2, 92b.10, 94a.6, 96a.13, 99a.2, 145a.3, 153a.1, 153a.1, 153a.2, 153a.3, 153a.5 (<Ar. ḡarīm).

ḡarīm غریم Drs.31a.12, 104b.8.

ḳayrı قایری Drs.141a.5 (<Ar. غیر ḡayr).

ḡayrı غیری Drs.121b.5.

ḳazap قزاب Drs.11b.10, 12a.9 (<Ar. غضب ḡazab).

ḡazıub غضب Drs.9a.1, 9a.3.

Kelime başındaki *ḥ* > *ḳ* değişmesi örnekleri ise şunlardır:

ḳudbe قودبه 62b.2, قودنه 108a.7 (<Ar. خطبه ḥuṡbe).

ḳuṡbe قطبه Drs.5a.10 (<Ar. خطبه ḥuṡbe).

Yukarıdaki örnekler dışında, Dede Korkut'ta *halı* kelimesinin üç örneği de قالی şeklinde yazılmış, buna karşılık, *halıca* kelimesi altı yerde geçmiş ve altı örnek de خالیجه şeklinde yazılmıştır:

halı قالی Drs.20a.4, 91a.7, 91b.2.

halıca خالیجه Drs.7a.3, 35b.2, 38b.12, 63a.11, 103a.2, 119b.7

hoş kelimesinin bütün örnekleri, -خوش şeklinde yazılmıştır. Ancak yukarıda sunduğum örneklerin ikilik gösteren şekilleri, Drs.123a.3'te geçen ve قوشلغم şeklinde yazılmış olan kelimenin *koşlugum* okunması gerektiğini ve bir başka Türkçeleştirme örneği olduğunu göstermektedir.

Drs.140b.10 (ME 277.10) **öldür meni** → öldür meni, [yitür meni]

“Elüje girmiş (10) iken, mere kâfir, öldür meni, [yitür meni]”

Yukarıdaki cümlede bir eksiklik vardır ve gösterdiğim tamirin yapılması gerekir. Bu tamirin gerekliliği, metnin devamında yer alan soylamalarda dört defa tekrar edilen aynı dizeden açıkça anlaşılıyor:

Drs.141a.10: “Elüje girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.141b.10: “Elüje girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.142a.6: “Elüje girmişiken, mere kâfir, öldür meni, yitür meni”

Drs.142b.3: “Elüje girmişiken, mere kâfir, (3) öldür meni, yitür meni”

Drs.142a.5 (ME 280.5) **ögünenleri** → ögünen [eren]leri

“Anda dağı ‘Erem, begem!’ dëyü öginmedüm,

Ögünenleri → ögünen [eren]leri (6) hoş görmedüm.”

Yukarıdaki metinde gösterdiğim tamir yapılmalıdır. Çünkü Kazan'ın araka arkaya söylediği soylamalarda bu iki dize tekrar edilmiştir. Bu iki dizeden önce geçen soylamalarda üç yerde (Drs.140b.8-9, 141a.9-10, 141b.8-9) dizeler şöyledir:

“Anda dağı ‘Erem, begem!’ dëyü öginmedüm,

Ögünen erenleri hoş görmedüm.”

Drs.144a.13, 144b.1 (ME 284.13, 285.1)

1. (**müdārā**) **kııl-** = iyilik düşünmek: (Birisine) Tuzak kurmayı, kötülük etmeyi tasarlamak (argo)

2. **berāber èt-**: karşısına çıkararak, savaştırmak

“Tekür beglerin cem’ eyledi: Bunlarıyla ne **müdārā kııl**alum? dedi. Begler eyitdiler: 144b.1 Bunun **müdārāsı** oldur kim Kazanı çıkaravuz, anlara **berāber èdevüz**.”

1. Dede Korkut'ta, sadece yukarıdaki metinde (iki kez geçen) *müdārā* kelimesi için Ergin, söz dizininde “*yüze gülme, suyuna gitme, anlaşma, idare etme*” (DKKII: 217) anlamlarını vermiştir. Ergin, yukarıdaki metnin tercümesini şu şekilde vermiştir: “*Tekür beylerini topladı, bunlarla nasıl uyuşalım dedi. Beyler dediler: Bunun uyuşması odur ki Kazanı çıkaralım, onlarla başbaşa birakalım.*” (1971: 225-226)

Gökyay ise, iki örneği *müdara* ve *müdara kılmak* şeklinde ayrı ayrı işlemiş; *müdara* için “*müdarat, idare ile kullanma, iyi davranma; yüze gülme, yapınma; hislerini gizleme, riyakarlık etme, alçak gönüllülük, tevazu; gönül alma*” (DKK: 260-261) anlamlarını vermiştir. Gökyay, *müdara kılmak* için ise, “*Nezakette yahut dikkatli davranmak; gönül almak, gönül yapmak, uzlaştırmak, yatıştırmak.*” (DKK: 261) anlamlarını vermiştir. Gökyay, yukarıdaki metnin tercümesini önce şu şekilde yapmıştır: “*Tekür beylerini topladı, bunlarla ne müdara kılalım, dedi. Beyler, bunun müdarası odur ki Kazanı çıkarırız, onlarla karşılaştırırız, dediler.*” (1963: 129), bir başka yayında ise, cümleyi “*Tekür beylerini topladı, bunlara nice davranalım, dedi.*” (1995: 161) şeklinde tercüme etmiştir.

Bence *müdārā* kelimesi ve *müdārā kı-* birleşik fiilinin yukarıdaki metinde kullanıldığı anlamları tespit edebilmek için bir özet yaparak metnin öncesini, sonrasını dikkate almak gerekiyor: Uruz, delikanlı çağına girer ve babasının yaşadığını, tutsak olduğunu öğrenir. Bunun üzerine Kazan’ı tutsaklıktan kurtarmak için çeri toplar ve amcası Kara Göne ile birlikte babasını kurtarmak için yola çıkar. Önce yolları üzerindeki küçük bir kaleyi alırlar. Bu kaleden kaçan bir sığır çobanı Kazan’ın tutsak bulunduğu kalenin tekürüne giderek Ayasofya’nın alındığını ve düşmanın üzerlerine gelmekte olduğunu haber verir. İşte yukarıdaki metin, tam burada geçer. Bu metnin hemen devamında ise, Tekür, Kazan’a üzerlerine gelmiş olan düşmanı uzaklaştırması karşılığında serbest bırakılacağını ve bir daha kendilerine saldırmaması şartıyla haraç ödeyeceklerini söyler. Ardından Kazan’a giyim ve silah vererek gelen ordu ile savaşmak üzere dışarı çıkarırlar.

Böyle bir durumda yukarıda verilmiş olan anlamlar söz bağlamına uygun düşmüyor. Bence, yukarıdaki metinde geçen *müdārā* kelimesi ve *müdārā kı-* birleşik fiilinin anlamları, günümüzde argoda kullanılan *iyilik düşünmek* “(Birisine) *Tuzak kurmayı, kötülük etmeyi tasarlamak*” (Aktunç 2000: 153) fiili ve anlamıyla açıklanabilir.

2. Yukarıdaki metnin sonunda geçen *berāber it-* birleşik fiilini ise; Ergin, söz dizininde “*beraber* ‘*beraber*” (DKKII: 43) şeklinde işlemiştir. Gökyay, aynı fiili “*beraber etmek* ‘*Karşılaştırmak, döğüştürmek, karşısına çıkarmak*” (DKK: 175) şeklinde işlemiştir. Yukarıdaki *müdara* ile ilgili tespitimden sonra *berāber it-* birleşik fiili için söz bağlamına uygun düşen anlam, Gökyay’ın verdiği “*döğüştürmek, karşısına çıkarmak*” anlamıdır. Tarama Sözlüğü 512’de birleşik fiil için verilen iki örneğin belirtilen ‘*bir araya getirmek*’ anlamıyla uygunluğu şüphelidir. Tarama Sözlüğü 512’de ayrıca, *beraberlik çekişmek* ‘*beraberlik iddiasında bulunmak*’ fiili için verilen tek örnek ise, *beraber etmek* fiili için belirttiğim anlamı desteklemesi bakımından önemlidir:

“Bir zâhit var idi, dâim Hakîm Tirmid ile muâraza iderdi ve anınla beraberlik çekişürdi. (Tez. Lâ XV. 711-1)” (TarS: 512)

Drs.150a.9 (ME 296.9) *Qazağuc* kelimesinin yazılışı üzerine

“قره قوچده *Qazağucda* kazılık atına çok binmişem,”

Tezcan, kendisinden önceki yayınlarda *qara qoç* okunmuş olan kelimenin *qazağuc* olduğunu tespit etmiştir (DKON: 39-42). Tezcan, yazdığı notta düzeltmesi ile ilgili gerekçelerini sunmuş ve görüşünü şöyle belirtmiştir: “*Ben, DKK’ndaki sözcüğün aslında qazağuc olduğunu, çekimleyenlerin bunu anlamadıkları için qara qoç biçimine sokmuş olduklarını sanıyorum. Drs. nüshasında sözcük sadece ilk geçtiği yerde (yani Drs.3b.10’da) bozulmadan yazılmış, bir kez de (Drs.141a.4) ilk yarısı doğru kalmış, yalnız ikinci yarısı bozulmuştur.*” (DKON: 42)

Ben, Tezcan’ın görüşünü katılıyor ve yazımla ilgili olarak bu tespiti destekleyen bir ekleme yapmak istiyorum: Drs.150a.9’da da -yukarıda görüldüğü gibi- kelimenin ilk yarısı doğru şekilde (-قره) yazılmıştır.

Kaynaklar ve Kısaltmalar

- 📖 Aktunç, Hulki (2000), *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü*, Yapı Kredi yayınları, İstanbul.
- 📖 **DLT**: Atalay, Besim (1986), *Divanü Lûgat-İt-Türk Tercümesi*, Türk Dil Kurumu yayınları (4 Cilt), Ankara.
- 📖 **Drs.**: Dede Korkut'un Dresden Nüshası.
- 📖 **DerS**: *Derleme Sözlüğü* (1965-1979) I-XI c., Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- 📖 **KTLS**: Ercilasun, Ahmet Bican (ve Diğerleri) (1991), *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- 📖 Gülensoy, Tuncer (1995), *Türkçe Yer Adları Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu yayınları: 618, Ankara.
- 📖 **ME**: Ergin, Muharrem (1989), *Dede Korkut Kitabı I (Giriş-Metin-Faksimile)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 169, Ankara.
- 📖 **DKKII**: Ergin, Muharrem (1991), *Dede Korkut Kitabı II (İndeks-Gramer)*, Türk Dil Kurumu yayınları: 219, Ankara.
- 📖 **DKK**: Gökyay, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1982), *Destursuz Bağa Girenler*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1963), *Bugünkü Dille Dede Korkut Hikâyeleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, Dergâh yayınları, İstanbul.
- 📖 Gökyay, Orhan Şaik (1994), "Dedem Korkut Kitabı Üzerine" *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1988*, Türk Dil Kurumu yayınları: 552, Ankara, s. 91-96.
- 📖 Kılıslı Mu'allim Rifat (1332H.=1916M.) *Kitab-ı Dede Korkud 'Ala Lisan-ı Ta'ife-i Oğuzan*, İstanbul.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2004), "Dede Korkut Metinleri Üzerinde Bazı Düzeltmeler", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, Ankara, s. 2209-2220.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2004), "Dede Korkut'ta Renklere Yüklenen Anlamlar ve *Ak-Kara* veya *Ak-Alaca* Mücadelesi", *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslar arası Sempozyumu*, 25-27 Kasım 2004, Ankara.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2005), "Dede Korkut'ta Yanlış Yazılmış Birkaç Kelime ve Okunuş Şekilleri Üzerine", *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt V, Sayı.1, İzmir, s.79-83.
- 📖 Özçelik, Sadettin (2005), *Dede Korkut Araştırmalar, Notlar/ Dizin/ Metin*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- 📖 **TarS**: *Tarama Sözlüğü* (1977), Türk Dil Kurumu yayınları, Ankara.
- 📖 Tekin, Talât (1986), "Dede Korkut Hikâyelerinde Bazı Düzeltmeler", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1982-1983*, Ankara, s.141-156.
- 📖 **DKO**: Tezcan, Semih; Boeschoten, Hendrik (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, Yapı Kredi yayınları: 1441, İstanbul.
- 📖 **DKON**: Tezcan, Semih (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, Yapı Kredi yayınları: 1457, İstanbul.
- 📖 **Vat.**: Dede Korkut'un Vatikan nüshası.
- 📖 Zahidoğlu, Vahid (2004a), *Kitab-ı Dede Korkut: Müstensih "Yanlış"ları ve Metin Gerçekleri*, Türk Halklarının Edebi Geçmişi: Türk Destanları Uluslararası Sempozyum'unda Sunulan Bildiri, Bakü, s. 277-283.
- 📖 Zahidoğlu, Vahid Adilov (2004b), *Kitab-ı Dede Korkut'ta Bazı Düzeltmeler*, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II (20-26 Eylül 2004)*, Ankara, s. 3311-3328.

İşaretler

- : Düzeltme teklifi yönünü gösterir.
- [] : Metinde eklenmiş kısmı gösterir.